

In the article certainly a term "rehabilitation" and wide spectrum of his application is in accordance with all sides of life of client. Subjective and objective reasons which influence on development of physical rehabilitation are described. Proforientaciynu work of near foreignness is analysed at the selection of shots in a social sphere on Ukraine. Priority directions of becoming of the own national system of physical rehabilitation are certain.

Keywords: physical exercises, facilities, rehabilitation, health, persons, with the limited possibilities, social sphere, vocational orientation, group method, individual method.

Отримано 8.11.2012

УДК 373.66:343.811

*Р.В. Зозуляк-Случик,
О. В. Павлюк*

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

У статті розкрито специфіку соціально-педагогічної діяльності у пенітенціарних закладах. Проаналізовано форми та методи роботи соціальних педагогів з підлітками–злочинцями.

Ключові слова: профілактика, ресоціалізація, пенітенціарний заклад, соціальний педагог, підліток–злочинець.

В статье раскрыта специфика социально-педагогической деятельности в пенитенциарных учреждениях. Проанализировано формы и методы работы социальных педагогов с подростками–преступниками.

Ключевые слова: профилактика, ресоциализация, пенитенциарное учреждение, социальный педагог, подросток–преступник.

Підвищення рівня ефективності профілактики злочинності серед молоді є одним із соціально важливих завдань, що сьогодні стоять перед українським суспільством. Вирішення цієї задачі зумовлено тим, що в сферу організованої злочинності кримінальними угрупованнями втягується усе більше і більше неповнолітніх. Злочинність молодіє і приймає стійкий рецидивний характер. Підлітками здійснюються небезпечні злочини, і число їх неухильно зростає. Така криміналізація молодіжного середовища позбавляє суспільство перспектив встановлення соціальної рівноваги і благополуччя.

Водночас реформування пенітенціарної системи України передбачає залучення до участі у різних формах роботи з засудженими, зокрема і

неповнолітніми, досить широкого кола фахівців та представників громадськості. Це пов'язано з цілями такої роботи, які зазначені у "Пекінських правилах", прийнятих 29 листопада 1985 р., і полягають у забезпеченні опіки, захисту, освіти і професійної підготовки з метою надання неповнолітнім допомоги для виконання соціально-корисної та плідної ролі у суспільстві (п. 26.1) [3, с. 47].

У міжнародному документі – правилах Організації Об'єднаних Націй стосовно захисту неповнолітніх, позбавлених волі, прийнятих 14 грудня 1990р., у спеціальному розділі "Розширення кола спілкування" підкреслено, що слід використовувати всі засоби для забезпечення належного зв'язку неповнолітніх з зовнішнім світом, що їм треба дозволити спілкуватися з представниками організацій, які мають надійну репутацію [3, с. 89].

Такими представниками є, зокрема, працівники соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді до функціональних обов'язків яких входить соціальний супровід неповнолітніх та молоді, які перебувають у місцях позбавлення волі або звільнилася з них.

В Україні вже накопичений певний досвід здійснення такої роботи, який засвідчує її ефективність.

Одну з головних ролей у вирішенні цієї найгострішої проблеми приділяють соціальним педагогам, хоча, звичайно, вирішити її можна тільки комплексно, із залученням усіх ресурсів і сил суспільства. Однак інтеграція зусиль суспільства може здійснитися лише в рамках науково обґрунтованого, забезпеченого ефективними технологіями соціально-педагогічної системи перевиховання особистості неповнолітнього за допомогою послідовних педагогічних і виховно-профілактичних впливів, що забезпечують формування особистості з твердими і правильними життєвими установками.

Означеною проблемою займаються такі дослідники як: І. Зверева, А. Капська, С. Харченко, В. Нікітіна та інші. Визначення мети кримінально-виконавчого процесу в Україні окреслюють М. Бажан, В. Пуйко, О. Фролова, Д. Ягунов та інші. Соціальні і педагогічні аспекти змісту і мети пенітенціарного процесу досліджують О. Беца, С. Замула, В. Костенко, Б. Падалець, В. Скоков та інші.

Метою статті є окреслення особливостей соціально-педагогічної роботи в установах пенітенціарної системи.

За даними статистики сучасна пенітенціарна система України (станом на 22 липня 2011 року) нараховує 166 установи, у яких знаходяться 149, 9 тис. осіб, у тому числі у 31 слідчих ізоляторах – 33, 7 тис. осіб, у 138 кримінально-виконавчих закладах – 113, 5 тис. засуджених, у 10 виховних колоніях – 1, 8 тис. неповнолітніх засуджених, у 20 виправних центрах – більше 5,3 тис. осіб, засуджених до обмеження волі. На обліку 703 підрозділів кримінально-виконавчої інспекції знаходиться 137, 2 тис. засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Організують та проводять роботу із засудженими та ув'язненими 47, 3 тис. працівників. За вісім місяців 2012 року дітьми вчинено 10 тисяч злочинів, половина з них – тяжкі [4, с. 18]. Ця ситуація засвідчує про необхідність соціально-педагогічної роботи пенітенціарних закладах.

У діяльності соціального педагога в установах позбавлення волі для неповнолітніх, надзвичайно важливо проводити роботу з діагностики і подолання психологічних відхилень пов'язаних із перебуванням неповнолітніх в цих закладах.

Відомо, що Кримінальний кодекс України встановлює диференційовані вікові межі для притягнення особи до кримінальної відповідальності: загальну – 16 років та більш низьку – 14 років за вчинення ряду злочинів, вичерпний перелік яких наведений у ч. 2 ст. 22. [6, с. 325].

Направлення неповнолітнього, до спеціальної навчально-виховної установи для дітей-злочинців, означає відправлення його до загальноосвітньої школи соціальної реабілітації або професійного училища соціальної реабілітації, статус яких визначений Законом "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх".

Означені заклади мають напівзакритий характер, направлення до них є найсуворішим примусовим заходом виховного характеру. Застосування цього заходу обумовлюється ступенем соціально – моральної запущеності особи неповнолітнього, вихід його з під контролю батьків чи осіб, які їх замінюють. Доцільністю ізоляції його від негативного впливу соціального середовища, а також характером та ступенем тяжкості вчиненого злочину чи правопорушення, передбаченого статтею Кримінального кодексу.

З-поміж головних завдань загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації виділяють: створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів; забезпечення необхідної медичної допомоги; забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму [2, с.15].

Відомо, що особливості педагогічного режиму в школі соціальної реабілітації та професійному училищі соціальної реабілітації визначаються: специфічним режимом дня і системою навчальної і виховної роботи; постійним наглядом і педагогічним контролем за учнями; виключенням можливості вільного виходу за межі території школи без дозволу адміністрації.

Неповнолітній направляється до спеціальної навчально-виховної установи до його виправлення на визначений судом термін, який не може перевищувати трьох років. До загальноосвітньої школи соціальної реабілітації направляються неповнолітні віком від 11 до 14 років, а до професійного училища соціальної реабілітації – від 14 до 18 років.

Причому, у виняткових випадках, якщо це необхідно для закінчення навчального року або професійної підготовки, у школах до досягнення ними 15 річного віку, а в училищах – за рішенням суду – до досягнення 19 років. Учні загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, яким виповнилося 15 років, але які не стали на шлях виправлення, за рішенням суду за місцем знаходження зазначеного закладу можуть бути переведені до професійного училища соціальної реабілітації. У таких випадках загальний строк перебування учня в цих спеціальних навчально-виховних установах теж не може перевищувати трьох років [2, с. 23].

І. Васильківська зазначає, що у "Європейських пенітенціарних правилах" вказано: "цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їхнє здоров'я та гідність, і, в тій мірі, в якій це дозволяє термін ув'язнення, сприяти формуванню у них почуття відповідальності та навичок, які будуть допомагати їх реінтеграції у суспільство, допоможуть їм додержуватися вимог законності та задовольняти свої життєві потреби власними силами після звільнення" [1, с. 96].

Організуючи процес ресоціалізації неповнолітніх в умовах позбавлення волі, необхідно усвідомлювати його сутність, основні закономірності притаманні цьому процесу, та принципи його здійснення.

М. Коваль підкреслює, що закономірності педагогічного процесу – це об'єктивно існуючі, найбільш суттєві, повторювані зв'язки між соціально-педагогічною діяльністю та її результативністю (змінami в особистості ув'язненого).

Водночас, принципи пенітенціарної педагогіки – це керівні ідеї, що впливають із закономірностей, сутності та особливостей процесу ресоціалізації та визначають його спрямованість, а також способи діяльності суб'єкта й об'єкта цього процесу [5, с. 142].

З-поміж головних принципів ресоціалізації дослідники виокремлюють такі:

- принцип цілеспрямованості впливу педагогічного процесу на неповнолітніх;
- принцип тісного зв'язку процесу ресоціалізації із реальним життям;
- принцип наукового обґрунтування виховних програм і технологій та створення умов для їх реалізації;
- принцип формування в середовищі засуджених позитивних міжособистісних стосунків;
- принцип дотримання законності в процесі ресоціалізації;
- принцип комплексного підходу;
- принцип поєднання вимог до засуджених;
- принцип опори на позитивні якості
- принцип поєднання вимогливості до засуджених з повагою до особистості [10, с. 138].

До найважливіших функцій соціально-педагогічної діяльності у пенітенціарних закладах для неповнолітніх відносять:

1. Прогнозування навчання і роботи на період позбавлення волі (організація процесу навчання і виховання неповнолітнього з боку дотримання єдності педагогічних вимог).

2. Подолання психологічної кризи підлітками–злочинцями у зв'язку із знаходженням під арештом (проведення діагностики психічних станів підлітків, психопрофілактичну, психоконсультативну та психокорекційну роботу з подолання негативних наслідків перебування у виправних колоніях).

3. Адаптація підлітків до середовища виправних колоній (допомога якомога швидше пристосуватися до умов виправної колонії, розкрити основні правила і умови знаходження в установі, а також сприяти налагодженню

стосунків з оточуючими).

4. Організація дозвілля (соціальний педагог повинен стежити, щоб підлітки проводили змістовне дозвілля, а також безпосередньо приймати участь в його організації).

5. Захист прав засуджених (проводити інформаційно-просвітницькі заходи, запрошувати юриста).

6. Допомогти батькам і родичам ув'язненого у вирішенні проблем пов'язаних з позбавленням його волі (проводити тренінги з батьками, здійснювати роз'яснювальну роботу).

7. Підготовка ув'язненого до виходу на свободу (діагностувати ступінь ефективності ресоціалізації, скласти план соціального супроводу неповнолітнього після виходу на волю) [9, с. 148].

Ресоціалізація засуджених – це одна з підсистем загальнодержавного виховання, яку повинен здійснювати соціальний педагог комплексно у співпраці з іншими фахівцями.

Разом із тим, працюючи у пенітенціарній системі, соціальний педагог повинен використовувати різноманітні форми (масові, групові, індивідуальні) та методи роботи, виходячи із індивідуально-психологічних особливостей і головних проблем та потреб ув'язнених. Також він повинен запрошувати висококваліфікованих спеціалістів різного профілю для вирішення проблем засуджених. Отже соціальний педагог може діяти самостійно або спільно з фахівцем певної галузі.

У спільній діяльності з психологом соціальний педагог може здійснювати такі форми роботи:

- соціально-педагогічні та соціально-психологічні дослідження;
- індивідуальне консультування з питань сімейного мікроклімату, міжособистісних відносин та питань насильства;
- психокорекційні та реабілітаційні заходи з вихованцями з метою адаптації їх до суспільства;
- лекції з питань профілактики суїциду та допомоги при потенційному самогубстві;
- індивідуальні консультації з особами, які мали спробу самогубства, з використанням різноманітних методик;
- тренінги серед ув'язнених;
- індивідуальні консультації з питань адаптації після звільнення, виходу із депресивного стану;
- заняття з особовим складом з питань здійснення корекційної роботи з неповнолітніми, які знаходяться в кризовому стані;
- тренінги з формування навичок поведінки в ситуаціях можливої агресії, навичок для зниження рівня тривожної агресії;
- сеанси психорелаксації;
- тестування неповнолітніх, які щойно прибули до установи, та осіб, що потребують постанови на профілактичний облік;
- тренінги для працівників виправної колонії з метою зняття емоційного напруження;
- семінари-тренінги для вихованців з метою підготовки їх до звільнення;

- семінари-тренінги для вихователів та педагогів виправних колоній, батьків вихованців;
- організація груп психологічної допомоги для вихованців;
- індивідуально-діагностичні картки на ув'язнених;
- інтерактивні бесіди з працівниками слідчих ізоляторів із питань феномену "згоряння" [8, с.93].

Щодо методів діяльності соціального педагога у пенітенціарних закладах їх умовно поділяють на чотири основні групи:

1. Методи формування і корекції свідомості особистості, її поглядів, переконань, переживань, світогляду – це переконання, наприклад, психолого-педагогічний вибух.

2. Методи формування і корекції досвіду поведінки – привчання, вправи, доручення, вимоги, контроль.

3. Методи додаткової мотивації і стимулювання поведінки – змагання, критика, покарання, заохочення, довіра.

4. Методи виявлення результатів перевиховання – спостереження, природний експеримент, аналіз продуктів діяльності, узагальнення незалежних характеристик, анкетування, аналіз документації, спеціальні психодіагностичні методики.

На думку науковців вивчення особистості передбачає отримання інформації про її потреби і інтереси, ціннісні орієнтації, ступені і якості соціалізації індивіда, особливості його реагування на ті або інші обставини, типологічну психологічну характеристику.

Тому основними завданнями соціального педагога у пенітенціарних закладах повинні бути:

- 1) вивчення особистості засудженого і становлення його "злочинної кар'єри";
- 2) розробка індивідуальних програм дії і допомоги засудженим;
- 3) соціально-психологічна допомога в адаптації до середовища пенітенціарних установ;
- 5) соціально-психологічна і професійна допомога в підготовці виходу з місць позбавлення волі.

При узагальненні даних необхідних для вивчення особистості, О. Попелюшко пропонує виокремити:

- 1) рік, місце народження і проживання, освіту, склад сім'ї й іншу соціально-демографічну інформацію;
- 2) індивідуальні (інтелектуальні, вольові, емоційні) особливості особи, риси характеру, тип темпераменту, стан здоров'я, фізичного розвитку і інші індивідуальні якості;
- 3) умови виховання в сім'ї, заняття, освіту, і поведінку батьків, їх відношення до дітей, взаємини в сім'ї, житлові і матеріальні умови;
- 4) умови і результати навчання в школі, інших учбових закладах, особливості трудової діяльності, характер впливу шкільного колективу;
- 5) основні потреби, інтереси, звички, погляди, схильності, життєві цілі і ціннісні орієнтації суб'єкта;
- 6) відношення до праці, навчання, суспільних обов'язків, інших людей,

сім'ї, до самого себе;

7) поведінка в школі, на виробництві, в суспільних місцях, в побуті, дані про залучення до суспільної, дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності [11, с. 536].

Отже до специфіки роботи соціального педагога в пенітенціарних закладах відносять використання широкого спектру форм та методів, принципів, виконання усіх функцій фахової діяльності задля формування у клієнтів просоціальної поведінки.

Проте ефективність виховної роботи в умовах установ виконання покарань зумовлюється багатьма чинниками, але всі вони діють на засудженого тільки через його активність, його включення у процес ресоціалізації. Адже виправлення не можна розглядати однобічно – одник, як результат впливу соціальних педагогів й інших фахівців. Це результат і "самозмінювання" особистості засудженого у процесі його власної діяльності.

Разом із тим, соціальним педагогом прогнозується можливий результат роботи з неповнолітнім, виявляються труднощі, тривалість роботи. Адже вибір правомірного шляху для молодих злочинців – розкрити їм інші суспільно позитивні цінності, перекривати канали соціально негативного впливу, допомогти неповнолітнім створити умови для правомірного поведіння у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Васильківська І. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні: деякі аспекти / І. Васильківська // Право України: юридичний журнал. – 2004. – №1. – С. 95–98 .
2. Закон України "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх" від 24. 01. 1995. – К., 1995. – 36 с.
3. Збірник міжнародних стандартів і норм ООН в області правосуддя по відношенню до неповнолітніх. – К.: ЮНІСЕФ, 1998. – 164с.
4. Калашник Н. Пенітенціарна система України шляхом перетворень / Н. Калашник. – Режим доступу : <http://www.n-kalashnik.com.ua/40>.
5. Коваль М. Профілактика правопорушень в молодіжному середовищі / М. Коваль // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2001. – №3. – С.142–144.
6. Кримінальний кодекс України з постатейними матеріалами [Текст] / за відп. Ред. . В.В. Сташиса. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 720 с.
7. Медведєв В. Кримінальна психологія: [підручник] / В. Медведєв. – К.: Атіка, – 2004. – 368 с.
8. Оржеховська В. Соціально-педагогічні проблеми девіантної поведінки неповнолітніх у сучасних умовах / В. Оржеховська // Педагогіка і психологія. – 1995. – №4. – С. 90–98.
9. Парфанович І. Класифікація умовно засуджених неповнолітніх як умова здійснення диференційованого підходу в їх вихованні / І. Парфанович // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету. Серія: Психолого-педагогічні науки. – 2001. – №1– С. 146 – 151.
10. Перевиховання дітей правопорушників. – Чернігів, 2003. – 212 с.

11. Попелишко О. Пріоритетні напрямки попередження та протидії правопорушенням і злочинності // Психолого-педагогічна ідеологія: [Матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998 року] / О. Попелишко. – К., 1998. – С. 536–541

In the article the specific of socialpedagogical activity in prisons is exposed. Forms and methods of work of social teachers with teenagers-criminals are analysed.

Keywords: prophylaxis, resocialization, prisons, social teacher, teenager-criminal.

Отримано 12. 11.2012

УДК 376:37.091.275

К.Е. Князев

РИСУНОЧНЫЕ ТЕСТЫ: ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕНИЯ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Проективні методи вивчення особистості часто використовуються без дотримання психолого-педагогічних умов, необхідних для грамотного проведення діагностичної процедури, що призводить до проблеми специфіки і можливостей їхнього застосування у дошкільному віці

Ключові слова: проекція, проективні методи, рисуночні методики, особистісні особливості.

Проективные методы изучения личности часто используются без соблюдения психолого-педагогических условий, необходимых для грамотного проведения диагностической процедуры, что ведёт к проблеме специфике и возможностей применения их к дошкольному возрасту.

Ключевые слова: проекция, проективные методы, рисуночные методики, личностные особенности.

Среди диагностических средств, используемых в мировой психологической практике, рисуночные методы занимают ведущую позицию. В последние годы России появилось довольно большое количество отечественных и переводных работ, в которых описываются рисуночные тесты [3]. Наиболее известные из них: "Рисунок человека", "Несуществующее животное", "Рисунок семьи", "Семья животных", "Звёзды и волны", "Красивый рисунок", и др.

Многочисленные исследования детских рисунков показали, что в